

В. П. Писаренко
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Полтавського університету економіки і торгівлі

УДК 35.01:352/354

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ” ТА “ЦИФРОВИЙ ПІДПИС” У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Зроблено аналіз тлумачення науковцями понять “електронний документ”, “цифровий підпис”, що зумовило створення документів на принципово нових носіях та організаційно-правового регулювання цих питань у зарубіжних країнах.

Ключові слова: інформаційне суспільство, комп’ютерні технології, електронний документ, електронний цифровий підпис.

Збільшення обсягів інформації в усьому світі та бурхливий розвиток нових інформаційних технологій зумовило появу нових можливостей для її використання в житті суспільства. Крім того, змінилася і роль інформації — найбільш цінного ресурсу. З’явилося поняття “інформаційне суспільство”, яке активно використовується в працях учених різних країн, у тому числі в Україні.

Впровадження комп’ютерних технологій для обробки, передачі зберігання і використання інформації зумовило створення документів на принципово нових носіях, що, у свою чергу, викликало появу таких понять, як “електронний документ” або “документ в електронній формі”.

Повноцінне використання таких документів в різних галузях діяльності суспільства виявилось неможливим без надання їм юридичної і доказової сили шляхом відповідного посвідчення, що, зрештою, призвело до появи поняття “електронний підпис” або “цифровий підпис” залежно від технології, вибраної для створення такого підпису.

Порядок застосування електронних документів і складу їх посвідчення вимагали законодавчого оформлення, і з середини 1990-х років багато країн світу приступили до розробки законів, мета яких — надання юридичної сили електронним документам і зробити можливим їх використання на рівні з паперовими документами.

Питання використання електронних документів продовжують цікавити науковців різних країн світу. Сьогодні, незважаючи на прийняття цілого ряду законодавчих актів у цій галузі, багато проблем залишилися все ще невирішеними і потребують додаткового регулювання як на законодавчому, так і на нормативно-методичному рівні.

Мета статті. На підставі аналізу використання електронних документів в зарубіжних країнах визначити пріоритети організаційно-правових засад електронного документування в Україні.

Накопичений протягом 90-х років ХХ ст. досвід законодавчого регулювання використання електронних документів та електронного підпису практично не узагальнювався з позицій документознавства.

М. В. Ларін дає тлумачення поняттю “електронний документ”, виходячи з визначення загального поняття “документ”, яке звучить як “... інформація, зафіксована певним чином із можливістю її ідентифікації”. Характеристики електронного документа не виходять за рамки загального визначення документа, і тому, на його думку, немає необхідності створювати новий термін [1].

У монографії “Управління документацією в організаціях” М. В. Ларін, аналізуючи різні підходи до розуміння досліджуваного питання, виділяє три основні групи визначень: електронний документ — це машиночитаний документ, документ на машинному носії; електронний документ — це особливий тип документа та електронний документ — це електронна форма документа [2].

Електронний цифровий підпис визначається М. В. Ларіним як “... аналог особистого підпису посадової особи, який здійснюється за рахунок спеціальних програмних засобів, методів криптографії”. Електронний цифровий підпис використовується як засіб захисту змісту і реквізитів документа від несанкціонованого доступу, так і засобом ідентифікації документа. Але його масове використання стримується низкою чинників: складністю процесу застосування, високою вартістю ліцензування та програмного забезпечення.

М. І. Костомаров вважає, що найбільш відповідним слід вважати не поняття “електронний документ”, а поняття “електронна форма документа”, адже електронний документ — це всього лише проміжний стан, тимчасова форма зберігання складових елементів документа в пам’яті комп’ютера [3, с. 11].

Фахівці в області архівознавства пропонують дещо інші підходи до визначення поняття “електронний документ”, роблячи наголос на питаннях збереження [4]. Так, В. І. Тихонов у своїх публікаціях визначає електронний документ як “... зафіксовану на електронному (машинному) носії інформацію, що записується, зберігається, передається і надається в прийнятній для людини формі за допомогою технологій, підтримуваних ЕОМ, і містить реквізити, що дозволяють її ідентифікувати”. Під електронним (машинним) носієм розуміється “... матеріальний носій, призначений для запису і зберігання інформації за допомогою електронно-обчислювальної техніки” [5].

Г. З. Залуєв в своїх роботах виділяє три групи електронних документів і дає окремі визначення для кожної з них. До першої групи електронних документів відносяться оцифровані електронні документи — “... документи, отримані в результаті конверсії паперових і технотронних документів у цифровій формі”. Другу групу складають “сучасні електронні документи” — “... документи, які існують лише в цифровому вигляді”. Вони є інформаційним продуктом останніх інформаційних технологій: Інтернет, мультимедіа. Такі документи вже не можуть існувати в традиційному вигляді, так як розсипаються на окремі складові частини і переходять в іншу якість. До третьої групи належать електронні документи — продукти безпаперових технологій, — наприклад, електронна пошта (пересилання повідомлень у вигляді файлів по телекомунікаційних каналах) [6].

Провідний спеціаліст в галузі інформаційного права І. Л. Бачило в своїх роботах пропонує класифікувати електронні документи за їхньою цільовою ознакою: електронний документ як спосіб зберігання традиційного документа в електронній формі; електронний документ як документ первинний, створений в електронній системі, що включається в інформаційно-комунікаційну систему без паперової форми; електронний документ як спосіб безпосереднього інформування користувача: дисплей, файл, телевізійні картотеки; електронний документ як засіб вираження волі учасника електронної форми правовідносин — юридично значущий факт, правовий акт (засіб транспортування волевиявлення) при угодах, обмін науковою інформацією і так далі [7, с. 13].

С. І. Семілетов розуміє електронний документ як “... письмовий документ, виконаний або у вигляді об’єктивної форми запису цифрового машинного коду на матеріальному носії, що входить до складу електронних технічних засобів, або у вигляді фізичного поля різноманітних сигналів (електромагнітних, електричних, оптичних і акустичних), переданих з телекомунікаційного каналу зв’язку в часі та просторі” [8, с. 58].

А. П. Вершинін пропонує інше визначення поняття “електронний документ” — “... інформація, зафіксована на електронних носіях, яка містить реквізити, що

дозволяють її ідентифікувати”. Він вважає, що зміст електронного документа не відрізняє його від документа на паперовому носії, а відмінною ознакою є форма електронного документа, яка з’являється в технічних елементах і властива носію інформації [9, с. 40].

А. А. Косовець визначає поняття “електронний документ” у такий спосіб: це “... набір даних, записаних у вигляді, який розпізнає комп’ютер, для яких виконано таку умову: існує визнана учасниками електронного документообігу або затверджена компетентними органами процедура, що дозволяє однозначно перетворити ці дані в документ традиційної форми” [10].

А. В. Ткачов у своїй роботі при визначенні поняття електронний документ” також пропонує відштовхуватися від загального поняття “документ”, який розуміється як будь-який матеріальний носій інформації, призначений для її передачі в часі та просторі. Таке трактування ґрунтується на фундаментальній функції документа — передачі інформації та дозволяє включити в це поняття всі відомі види документів, що використовуються у законодавстві, у тому числі і комп’ютерні [11, с. 8].

Електронний цифровий підпис А. В. Ткачов розглядає як юридичну категорію і вважає, що вживання в нормативних документах таких виразів як “аналог власноручного підпису” і “рівнозначний власноручному підпису особи”, є небажаними, оскільки заплутують учасників правовідносин і можуть породжувати процесуальні труднощі при ідентифікації осіб, які використовували електронний цифровий підпис для засвідчення комп’ютерних документів.

Причиною такої позиції є те, що електронний цифровий підпис дозволяє встановити лише факт її створення за допомогою певного закритого ключа, на відміну від власноручного підпису, що несе інформацію про індивідуальні ознаки автора. Висновок про тотожність автора документа з володарем закритого ключа заснований на припущенні, що він відомий тільки його власникові, але це положення може бути спростовано. Тому уявлення про електронний цифровий підпис як аналог власноручного підпису, на думку багатьох фахівців у галузі права, засноване лише на схожості виконуваної цими видами підпису функції посвідчення.

В. В. Годін і І. К. Корнеєв — фахівці в галузі управління пропонують спочатку загальне визначення поняття “документ”: “документ — інформаційне повідомлення в паперовій, звуковій чи електронній формі, оформлене за певними правилами і завірене в установленому порядку”, а потім виділяють з нього термін “електронний документ”, який розуміється як “... закодоване і передане в інформаційну систему електронне повідомлення, всі реквізити якого завірені та оформлені відповідно до нормативних вимог” [12, с. 15].

А. М. Кармінський і П. В. Нестеров визначають термін “документ в електронній формі” як “... закодоване і передане в інформаційну систему електронне повідомлення, всі реквізити якого завірені й оформлені відповідно до нормативних вимог”.

Більш загальне поняття “документ” визначається ними як “інформаційне повідомлення в паперовій, звуковій чи електронній формі, оформлене за певними правилами (стандартами), завірене в установленому порядку” [13, с. 402].

Автори також виділяють ряд переваг, якими володіє електронний документ у порівнянні зі своїм паперовим аналогом: вартість розповсюдження електронних документів значно нижча; час поширення і відтворення документа в іншому місці значно менший; з’являється можливість проведення змістовного (контекстного) пошуку; спрощуються механізми захисту документів і підвищуються можливості для взаємодії між співробітниками та установами.

Л. А. Сисоєва — фахівець в області інформатики — визначає поняття “електронний документ” таким чином: “... це файл, структура якого залежить від типу програмного продукту, яким він був створений”. Автор також виділяє поняття

“віртуального документа” та “інтерактивного документа”. Рішення проблеми авторства безпаперового документа може бути досягнуто лише з використанням електронного цифрового підпису, що визначається Л. А. Сисоевою як “... засіб, що дозволяє на основі криптографічних методів надійно встановити авторство і справжність документа” [14, с. 44, 47].

Необхідно відзначити, що, незважаючи на зростаючий інтерес до цієї проблеми, все ще відчувається брак вітчизняної та зарубіжної літератури з цієї теми. Це зумовлено не тільки її новизною і недостатньою вивченістю, а й надзвичайно швидким розвитком інформаційних технологій та законодавчих ініціатив, що використовуються в цій галузі.

До бази дослідження відносяться, насамперед, законодавчі акти зарубіжних країн та Російської Федерації, які прямо або побічно регулюють питання використання електронних документів та електронного підпису.

У першу групу джерел можна включити законодавчі акти “Про електронний підпис” та “Про електронну комерцію”, створені міжнародними організаціями, зокрема Комісією ООН з міжнародного торговельного права (ЮНСІТРАЛ) і Європейським Союзом, і використані надалі як типові для розробки національних законів.

Особлива увага приділяється законодавчим ініціативам Сполучених Штатів Америки, так як це найчисленніша група джерел в масштабах однієї країни (практично кожен штат на сьогодні володіє власною законодавчою базою з питань електронних документів та цифрового підпису) [15].

У країні також існують федеральні закони з цього питання, наприклад, широко відомий федеральний закон 2000 року “*Electronic Signatures in Global and National Commerce Act*” і модельний закон “*Uniform Electronic Transactions Act*”, на основі якого створено закони окремих штатів “Про електронні угоди”.

В країнах Західної Європи ще з 1997 року було прийнято ряд законів, що регулюють питання використання електронних підписів та електронних документів у різних галузях діяльності. Відповідні закони були створені в Італії, Німеччині, Австрії, Великобританії, Ірландії, Фінляндії, Франції та в деяких інших державах.

Країни Азії також мають на сьогодні досить розвинену законодавчу базу з цього питання. Гонконг, Індія, Малайзія, Сінгапур, Філіппіни і Японія, які вже прийняли національні закони “Про електронну комерцію”, “Про цифровий підпис”, “Про електронні угоди” та інші, які так чи інакше зачіпають питання використання електронних документів та електронного підпису.

Досвід інших країн, який може бути використаний в Україні, щодо організації робіт зі створення електронного уряду свідчить, що:

- програма повинна підтримуватися на державному рівні;
- необхідно залучити до формування системи “Електронного уряду” недержавні структури;
- треба чітко технічно стандартизувати систему Електронного уряду;
- необхідно здійснювати координацію робіт щодо створення систем державних установ і відомств.

Список використаних джерел

1. Ларин, М. В. Некоторые проблемы эволюции управленческого документа [Текст] / М. В. Ларин // Документация в информационном обществе: электронное делопроизводство и электронный архив. VI Международная научно-практическая конференция // Вестник архивиста. — 1999. — № 6 (54). — С. 34–48.
2. Ларин, М. В. Управление документацией в организациях [Текст] / М. В. Ларин. — М. : Научная книга, 2002. — 286 с.
3. Костомаров, М. И. “Многоликий Янус” — документ в системе информационного менеджмента [Текст] / М. И. Костомаров // Делопроизводство. — 1998. — № 1. — С. 22–31.

4. Яремченко, Н. Л. О проблеме электронных документов [Текст] / Н. Л. Яремченко // Секретарское дело. — 2001. — № 3. — С. 31–33.
5. Тихонов, В. И. Нормативно-правовая база, электронный документооборот в России: законодательные инициативы и задачи на перспективу [Текст] / В. И. Тихонов // Делопроизводство. — 2002. — № 3. — С. 43–49.
6. Залаев, Г. З. Анализ и классификация электронных документов [Текст] / Г. З. Залаев // Вестник архивиста. — 1999. — № 3. — С. 60–68.
7. Бачило, И. Л. Правовые вопросы документирования в условиях информатизации [Текст] / И. Л. Бачило // Проблемы законодательства в среде информатизации : тезисы докладов седьмой Всероссийской конф. — М. : ГУП “ВИМИ”, 1999. — С. 12–13.
8. Семилетов, С. И. Информация как особый объект права [Текст] / С. И. Семилетов // Проблемы информатизации. — 1999. — № 3. — С. 56–61.
9. Вершинин, А. П. Электронный документ: правовая форма и доказательство в суде [Текст] / А. П. Вершинин. — М. : Городец, 2000. — 247 с.
10. Косовец, А. А. Правовое регулирование электронного документооборота [Текст] / А. А. Косовец // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. — 1997. — № 4. — С. 46–60.
11. Ткачев, Л. В. Правовой статус компьютерных документов: основные характеристики [Текст] / Л. В. Ткачев. — М. : Городец, 2000. — 95 с.
12. Годин, В. В. Управление информационными ресурсами: Модуль 17 [Текст] / В. В. Годин, И. К. Корнеев. — М. : Инфра-М, 1999. — 432 с. — (17-Модульная программа для менеджеров “Управление развитием организации”)
13. Карминский, А. М. Информатизация бизнеса [Текст] / А. М. Карминский, П. В. Нестеров. — М. : Финансы и статистика, 1997. — 402 с.
14. Сысоева, Л. Л. Проблемы организации электронного визирования документов в системах электронного документооборота [Текст] / Л. Л. Сысоева // Делопроизводство. — 1998. — № 2. — С. 44–47.
15. Utah Code §§ 46–3–101 to 46–3–504 Utah Digital Signature Act [Electronic resource] Universita Degli Studi di Trento. — URL : <http://www.jus.unitn.it/users/pascuzzi/privcomp97-98/documento/firma/utah/udsa.html>.

*Рекомендовано до друку кафедрою управління персоналом та економіки праці
Полтавського університету економіки і торгівлі
(протокол № 2 від 6 жовтня 2011 року)*

Надійшла до редакції 02.11.2011

Писаренко В. П. Определение понятий “электронный документ” и “цифровая подпись” в зарубежных странах

Сделан анализ толкования учеными понятий “электронный документ”, “цифровая подпись”, что обусловило создание документов на принципиально новых носителях и организационно-правового регулирования этих вопросов в зарубежных странах.

Ключевые слова: информационное общество, компьютерные технологии, электронный документ, электронная цифровая подпись.

Pysarenko, V. P. Regulation of the Notion E-Document and Digital Signature in Foreign Countries

The analysis of scholars' commentary of the concept of “electronic document”, “digital signature” has been made. It caused the creation of the documents on the fundamentally new data media, organizational, and legal regulation of these issues in foreign countries.

Key words: informational society, computer technology, electronic documents, digital signature.

